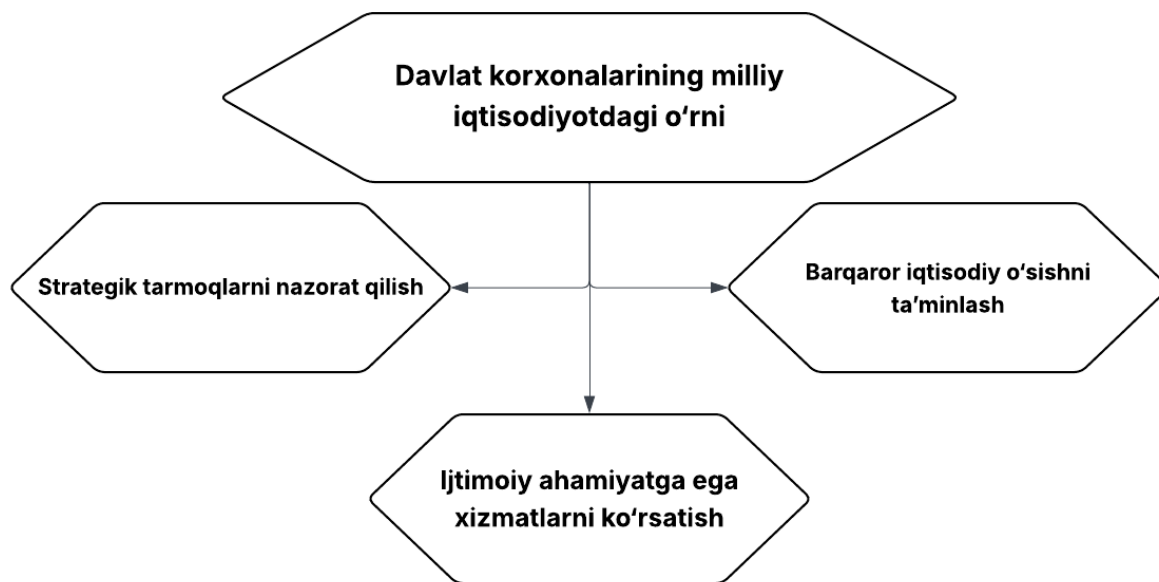

**O‘ZBEKISTONDA DAVLAT KORXONALARINI MOLYAVIY
BARQARORLIGINI BAXOLASH VA SAMARALI BOSHQARISH YO‘LLARI**

Bo‘riyev Suhrob Muzaffar o‘g‘li
ISFT instituti magistranti

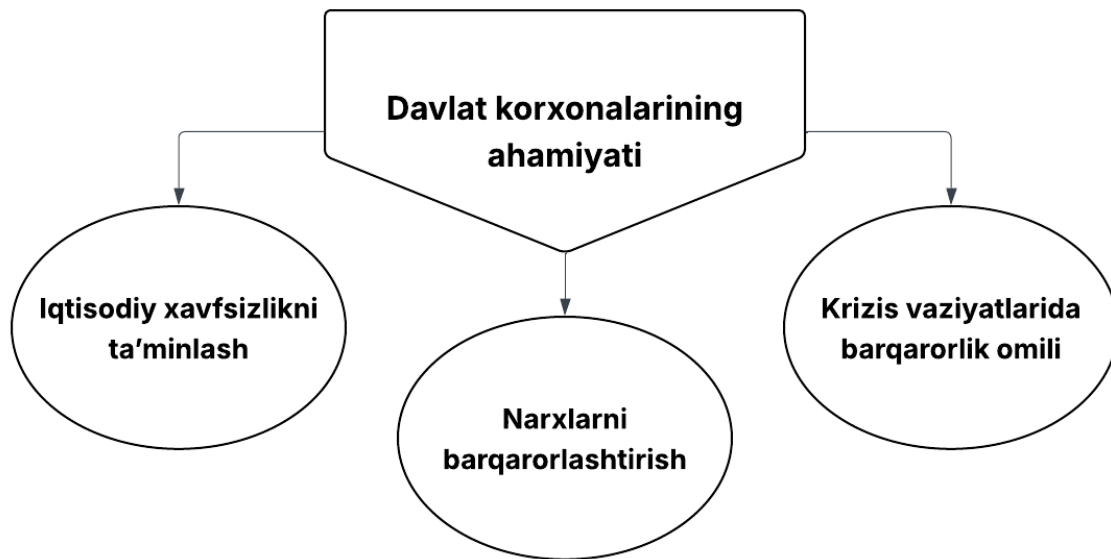
O‘zbekiston iqtisodiy taraqqiyotining zamonaviy bosqichida davlat korxonalari muhim strategik rol o‘ynab kelmoqda. Ular mamlakat iqtisodiy xavfsizligini ta‘minlash, ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlash, sanoatni rivojlantirish va aholi turmush darajasini oshirishda beqiyos ahamiyat kasb etadi. Mustaqillik yillaridan boshlab O‘zbekiston hukumati tomonidan davlat mulkini isloh qilish, uni samarali boshqarish tizimini shakllantirish, hamda milliy iqtisodiyotni barqaror rivojlantirish yo‘lida tizimli islohotlar amalga oshirib kelinmoqda. Davlat korxonalari bu jarayonda tayanch ustunlardan biri bo‘lib, ularning faoliyati orqali mamlakatning strategik sektorlarida barqarorlik va o‘shish ta‘minlanmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi iqtisodiyotida davlat korxonalari asosan neft-gaz sanoati, energetika, transport, kimyo va metallurgiya sanoati, qishloq xo‘jaligi, ijtimoiy xizmatlar, kommunikatsiyalar va boshqa muhim sohalarda faoliyat olib bormoqda. Masalan, “O‘zbekneftgaz” AJ, “O‘zbekiston temir yo‘llari” AJ, “O‘zsanoatqurilishbank”, “O‘zkimyosanoat”, “O‘zdonmahsulot”, “Hududgazta‘minot”, “O‘zbekgidroenergo” kabi davlatga qarashli yirik korxonalar mamlakat iqtisodiyotining tayanch ustunlaridan hisoblanadi. Ushbu tashkilotlar nafaqat ichki bozorni muhim resurslar bilan ta‘minlashda, balki eksport salohiyatini oshirish, valyuta tushumlarini ko‘paytirish va xalqaro iqtisodiy integratsiyani kuchaytirishda ham faol ishtirok etmoqda.

1.1-rasm. Davlat korxonalarining milliy iqtisodiyotdagi o‘rni

Davlat korxonalarini O‘zbekiston iqtisodiy barqarorligini ta‘minlovchi asosiy omillardan biri sifatida ish o‘rinlari yaratish, budjetga barqaror tushumlarni shakllantirish va infratuzilmani rivojlantirish kabi ko‘plab ijtimoiy-iqtisodiy vazifalarni bajarmoqda. Ayniqsa, mamlakatning chekka va iqtisodiy jihatdan nisbatan kam rivojlangan hududlarida davlat korxonalarining faoliyati orqali ishlab chiqarish quvvatlari tiklanmoqda, yangi sanoat tarmoqlari yo‘lga qo‘yilmoqda va mahalliy aholi bandligi ta‘minlanmoqda. Bu esa hududiy nomutanosiblikni kamaytirishga, iqtisodiy faoliyatni diversifikatsiyalashga xizmat qilmoqda.

1.2-rasm. O‘zbekistonda davlat korxonalarining mamlakat iqtisodiyotdagi ahamiyati

Shu bilan birga, davlat korxonalari strategik resurslar ustidan davlat nazoratini saqlab qolish imkonini beradi. Energetika, yoqilg‘i, suv, elektr energiyasi, temir yo‘l transporti kabi sohalarda davlat korxonalarining mavjudligi davlatga narx siyosatini tartibga solish, inflyatsion bosimlarni jilovlash, fuqarolar va tadbirkorlik subyektlariga zarur xizmatlarni uzluksiz yetkazib berish imkonini beradi. Masalan, elektr energiyasi yoki gaz ta‘minoti sohaslarida davlat korxonalarining barqaror ishlashi bevosita ijtimoiy barqarorlik va iqtisodiy xavfsizlikni ta‘minlaydi.

O‘zbekiston hukumati tomonidan qabul qilingan “2022–2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi”da davlat korxonalarining faoliyatini tubdan isloh qilish, ularning samaradorligini oshirish, xususiy sektor bilan sheriklik munosabatlarini kuchaytirish masalalariga alohida e‘tibor qaratilgan. Bu jarayonda korporativ boshqaruv tamoyillarini joriy etish, xalqaro moliyaviy auditni yo‘lga qo‘yish, ochiqlik va shaffoflikni ta‘minlash, faoliyat samaradorligini baholash mezonlarini ishlab chiqish bo‘yicha muhim qadamlar qo‘yilmoqda. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan ko‘plab yirik davlat korxonalari “UzAssets” AJ va “O‘zbekiston Davlat aktivlarini boshqarish agentligi” orqali transformatsiya qilinmoqda.

1-jadval

Davlat korxonasining asosiy xususiyatlari

Belgilar	Tavsif
Egasi	Davlat (markaziy yoki mahalliy hukumat)
Maqsadi	Tijorat foydasi olish, strategik sohalarni boshqarish, ijtimoiy vazifalarni bajarish
Misollar (O‘zbekistonda)	“Uzbekneftegaz”, “O‘zbekiston temir yo‘llari”, NMMC, “O‘zkimyosanoat”
Yuridik maqom	Aksiyadorlik jamiyatlari, davlat unitar korxonalari, MCHJlar ko‘rinishida bo‘lishi mumkin
Boshqaruv	Davlat tomonidan tayinlangan rahbarlar yoki boshqaruv kengashi

Biroq davlat korxonalarining faoliyatida hali ham qator tizimli muammolar mavjud. Jumladan, ularning rentabelligi past, menejment darajasi yetarli emas, samarasiz xarajatlar

ko‘p, innovatsion yondashuv yetishmaydi. Ba’zi korxonalar yillar davomida zarar bilan ishlaydi, biroq davlat tomonidan doimiy subsidiyalar orqali yashab qolmoqda. Bunday holatlar davlat byudjetiga qo‘shimcha yuk soladi, bozor mexanizmlarining buzilishiga olib keladi va raqobat muhitini susaytiradi. Shu sababli O‘zbekistonda davlat korxonalarini isloh qilish jarayoni nafaqat ularga investitsiya kiritish, balki ularning boshqaruv tizimini yangilash, xususiy sektor bilan sheriklikni kuchaytirish, ba’zi sohalarda esa to‘liq xususiy lashtirish orqali iqtisodiyotga samaradorlik olib kirish vazifasini ham o‘z ichiga oladi.

Yuqorida bayon etilganlarga asosan ommaviy va xususiy huquq nuqtai nazaridan Davlat korxonalarini boshqarishning bir qator muammolarini tadqiq etish ustuvor vazifalardan bo‘lib hisoblanadi.

Bunda mulkning ommaviy huquqiy institut sifatida ilmiy ta’rifini ishlab chiqish, ikkinchidan, Davlat korxonalarini boshqarishning tor va keng ma’nodagi ilmiy talqinidan kelib chiqib izohlash, uchinchidan, Davlat korxonalarini ma’muriy-huquqiy boshqarish bilan mulkni ishonchli boshqarish va operativ boshqarish institutlarining qiyosiy tavsifini bayon etish, to‘rtinchidan, ma’muriy-huquq nuqtai nazaridan mulkning boshqaruv ob’ekti sifatida mohiyatini ochib berish, beshinchidan, Davlat korxonalarini boshqarish organlari vazifasi, funksiyasi, ob’ekti, vakolatlari, javobgarligi kabi masalalarning mohiyatini yoritish zarur.